

supra, entre els exemples citats per *AlcM* trobem *complexque* 1379, *complex* 1398, i *compleix* en un passatge citat de Villena, *Vita Chr.*; Alart (*InuLC*) duu del subj. pres. 5. pers.: *complexquat* 1347, *-escats* 1345, 1357, 1366, *compliscats* 1377, 1378, *-tz* 1378, *-excats* 1350; duu a més un estrany *complexsch* 1374, de subj. pres. 3. persona. — ¹¹ Un exemple de *cumple* 3.ª pers., ind. pres. en Jaume I, *Cròn.*, capítol 281, ed. Barcino, v, 86; *cumplan* 6.ª pers. subj. pres. en un passatge del *Tirant*, citat per *DAG.*, s. v. *complir*. — ¹² En el llenguatge popular d'algunes parts hom usa *complert* amb aquest valor de *complit* (ja en Lab. 1839); alguns han emprat *complert* com a sinònim de *complet* (*AlcM* en dóna exemples de JRosselló i Verdagner), amb poca propietat. — ¹³ JCoromines va oír a Ciutadella (Men.): «canten *completes* a St. Joan». — ¹⁴ Griera, *BDC* xx, 197, dóna *rebles* 'pedres posades a la teulada perquè les teules no es moguin', com a usual a Girona i Cadaqués. — ¹⁵ En llatí *replum* figura en Vitruvi en el sentit de 'marc d'una fulla de porta, d'un plafó etc.', sentit també explicable com un derivat de *replere*; que l'acc. de 'fragments de pedres per a omplir els buits' degué ser del període del llatí vulgar ens ho assegura la difusió romànica des d'Occitània a la Península Ibèrica. — ¹⁶ Alguns han usat impròpiament un infinitiu *reblar* 'posar un reble a algun vers' (un ex. en *AlcM*). Però *REBLAR* és un mot totalment diferent, V. infra, nota 21. — ¹⁷ Moreira en el seu *Folk. Tort.* l'usa en el sentit de 'ronyonada': «La pesada faena de plegà olives, en la que, per està ajupides tot lo dia, queden en les *rebles* escruixits i acondolides dels sufrages» (p. 37). *DAG.* dóna *rebles* 'ronyons' a València; no l'esmenten els diccionaris val. del segle passat, però ¹⁸ MAguiló deu haver-lo sentit en alguna part, o almenys a la zona nord. — ¹⁹ Del català el mot va passar a la germania cast., *reble* «nalgas» (J. Hidalgo, 1609); no és clar per quin conducte s'hauria passat al castellà de Santo Domingo, on *reble* significa 'porció gran d'alguna cosa' (*DECH* v, 33b31ss.). — ²⁰ Bloch així ho feia constar (s. v. *râble*); però ²¹ Wartburg en la seva edició revisada d'aquest i en *FEW* (x, 599b) el considera com a mot igual al seu homònim *râble* 'tiràs del forner' (que té el seu origen en llatí *rutabulum* id.), per una extensió metafòrica del seu sentit: poc probable, tanmateix, semànticament i, a més, tenint en compte les formes occitanes (*rable*, *reble* i *rèple*), l'antiguitat de les quals testifica la documentació catalana. De fet, ²² *rutabulum* ha continuat com *redable* en occità (en aquesta forma ja en Floretus, veg. *PSW*, s. v.), avui canviat en alguns llocs en *rediable*, d'on *riable* etc.; mot que altrament també apareix en parts del català occ. i a Tort. i Maestrat com *redable* 'tiràs del forn', i 'tiràs d'era' a Massalcoreig i Gandesa; una forma *reble* o *rable* no podria resultar de *redable*. — ²³ Aina Moll l'inclou en el seu estudi dels sufixos de l'eivissenc: *reblós* «(terreno) abundante en piedras» (*RFE* xli, 364). — ²⁴ Això presenta la qües-

ió de si *reblar* 'doblegar la punta del clau clavat', *rebló*, el subst. corresponent, podrien ser una extensió de *reblar* i *rebló* aquí tractats, però la gran diferència semàntica fa impossible de pensar en una relació, veg. *REBLAR*: no s'ha de relacionar, com ho fa *AlcM* (s. v. *reblar*), *reblar* 'omplir de rebles' amb aquest darrer mot.

ON, adverbi de lloc, usat com a interrogatiu i relatiu per a expressar les idees de: en quin lloc?, en el qual lloc (*on és?*, *no sé on és*, *la casa on viuen*); a quin lloc? (*on vas?*, *no sabem on va*); de quin lloc?, del qual lloc (*d'on vénen?*, *el país d'on vénen*), per quin lloc?, pel qual lloc (*per on aniràs?*, *el camí per on has passat*), prové del llatí *unde*, interrogatiu i relatiu, 'd'on'. □ 1.ª *doc.*: els primers textos literaris (*Hom. d'Org.* etc.).

En aquest quadro, d'ús general, el *Dfa.* admet a més a *on* com a variant de *on* (*a on vas?*) en el cas de moviment; a *on* normalment s'evita si bé alguns se'n serveixen per a major claredat o èmfasi. És ben sabut que l'ús de *a on* (sovint escrit *aon*) és ben corrent en el llenguatge parlat al costat d'*on*, i és la única forma usada en algunes regions (infra).¹ S'ha de notar que *on*, pronunciat *on* normalment, molts el pronuncien *un* en posició proclítica en el dialecte oriental (com en la frase «vull saber *on* és»). Altrament, és molt estesa una pronúncia *ont* davant mots que comencen amb vocal (*ont és?*, *ont era?*, *ont havies anat?*, *d'ont ha vingut?*) amb una *-t* intrusa originada per una analogia interna de la llengua, que diu *San(t) Pere* però *Sant Andreu*, *Sant Hipòlit* (amb *-t*), *quan(t) plou*, però *quant és* (amb *-t*), *va anan(t) pels carrers* però *anant-hi* (i a més per analogies bàrbares *vagint-hi*, *portint-hi*, *ent arribant*).² Fabra en la Gram. de 1912, § 138, citava com exemples d'aquest fenomen les frases: *on era?*, *Aon ha succeït*, *D'on han tret això?*, *El camí per on anàveu* (tots transcrits allí amb *ont*). Notem que avui dia la gent jove tot i dir normalment *ont és?*, *ont era?*, vacilla ben sovint en d'altres construccions, i diu més aviat sense *-t* una frase com *on aniràs?* Sembla, doncs, que estem testimoniant una reculada d'aquesta tendència.

El català sembla haver unificat, des d'un principi, les funcions del llatí *ubi* 'on' i *unde* 'd'on' en *on*,³ que durant el S. XIII expressava totes tres idees de 'de quin lloc?' (que era etimològica), 'en quin lloc?' (que era funció de *ubi*) i 'cap a quin lloc?' (funció de *quo*). Notem els exemples de *Blanquerna* de Lluïl: «*On és ton amat?*» (ed. *NCL* III, 22.11), «*Demanaren a l'amic on era son amat*» (ib., 16.13); «*Con lo canonge ac anat tant que fo a l'entran de la ciutat on anava*, ell encontrà un home» (II, 98.2); «*Digueren al amic: —On vas?—. —Vench de mon amat—. —On vénen? [o sigui d'on vénen?]. —Vaig a mon amat*» (III, 16.25ss.); «*—Amich —dix Narpan—: on venits? [o sigui d'on...?] Ni voltàrets star I any, o pus, ab senyor?»* (I, 269.4); «*—Sényer Blanquerna —dix Fèlix— on se pren [= d'on ve?, de què resulta?], ne per qual manera sdevé, que los serrahins tenen e han ten-*